

Tomislav Stòjanov
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
tstojan@ihj.hr

SAUSSUREOVA SINTAGMATIKA I PITANJE NAZIVA JEDINICA SINTAKSE SKUPINE

U radu se iznosi učenje Ferdinanda de Saussurea o sintagmatici kao važnoj jezikoslovnoj disciplini, te se ističe nekoliko ozbiljnih problema njegova gledišta, a koje je suvremena gramatika naslijedila usvojivši termin sintagma kao naziv sintaktičke jedinice. U nastavku će se dati kratki pregled suvremenih hrvatskih gramatika u svezi s njihovim poznavanjem sintakse skupine i zaključiti zbog čega one uopće ne sadrže poglavlja o sintaksi skupine, te zašto ne obrađuju pitanja sintaktičkih osnovnih i izvedenih jedinica. U odnosu na višeznačne ili doslovno prevedene termine sintaktičkih jedinica, predložit će se i obrazložiti nazivi *tagmem* i *sintagmem* za osnovnu odnosno izvedenu sintaktičku jedinicu.

I. Saussureova sintagmatika

Da bismo bolje razumjeli sintagmu kao sintaktičku jedinicu suvremenog jezikoslovlja te njezin teorijski kontekst, valja razmotriti sintagmatiku Ferdinanda de Saussurea, otca sintagme i europskog strukturalizma.

Saussureova jezična jedinica proizlazi iz promatranja jezične djelatnosti¹ kao djelatnosti s primarnom komunikacijskom svrhom u kojoj je glavna jedinica **znak**, i gdje je jezik društveni aspekt kolektiva koji **vlada** jezikom, dok ga pojedinac rođenjem **prima** u obliku određenog **koda**.² Drugim riječima, komunikacija se interpretira u sustavu odnosa

¹ Jezičnu djelatnost čine odnos jezika i govora.

² CLG 25, Saussure 2000:55; CLG 30, Saussure 2000:59; CLG 31, Saussure 2000:60; bilješka 64 na CLG 30, Saussure 2000:460; CLG 38, Saussure 2000:65.

znakova u kontekstu neke društvene zajednice. Čuvena njegova dihotomija pojedinca i društva, koja korijene vuče još od Humboldta, upravo u tome ima svoju teorijsku motivaciju.

Kako i sam pitanje definiranja jezikoslovnih jedinica svrstava u visoke prioritetne zadatke jezikoslovlja (dijeli znanosti na egzaktne i neegzaktne, ovisno o tome imaju li svoj predmet i jedinice), vrlo je zanimljivo kako on definira sintaktičke jedinice.

Iako konstatira da »postoji međuovisnost između jezika i govora«, ali da im »sve to (...) nimalo ne smeta da budu dvije potpuno različite stvari«³, Saussure zaključuje da »govorni čin uvijek prethodi«⁴, odnosno, »da je nužno poći od ispitivanja govora«⁵.

Jezična jedinica po njemu mora obuhvatiti činjenicu **lingvistike jezika** (jezik kao korpus, zbroj, forma, shema) i **lingvistike govora** (govor kao proizvod komunikacijske funkcije). Fonem i morfem Saussure prihvaća kao njihove realitete, no da bi i morfosintaktička i sintaktička razina zadovoljila te uvjete, primoran je poći od linearnog karaktera jezične djelatnosti, iz čega proizlazi definicija sintagme kao glasovne kombinacije konkretnih entiteta koje se protežu u prostoru.⁶

Da bi odredio **entitete** (jezične jedinice), za koje smo vidjeli da su govorno determinirani, Saussure se nalazi pred zadatkom da izvrši **razgraničavanje**, a to je postupak »odjeljivanja foničkog lanca«⁷.

Drugim riječima, Saussure jedinice nastoji dobiti metodom razgraničenja glasovnog niza, zbog čega je, dakako, naišao na ozbiljne teškoće pri određivanju jedinica na sintaktičkom planu i daljnjoj klasifikaciji – izvjesno je da je to razlog zašto je Saussureova strukturalistička nomenklatura zapela kod sintaktičke jedinice (*sintagma*–*sintagmem*–*alosingma*) u odnosu na nazive za fonologiju (*fon*–*fonem*–*alofon*) i morfologiju (*morf*–*morfem*–*alomorf*).

³ CLG 37–8, Saussure 2000:65.

⁴ »Jezik je nuždan da bi govor bio razumljiv i da bi mogao proizvesti sve svoje učinke; ali govor je potreban da bi se jezik uspostavio; povijesno gledano, govorni čin uvijek prethodi.« CLG 37, Saussure 2000:65.

⁵ Saussure 2000:461, bilj. 65.

⁶ »S jedne strane, u diskursu, zbog svoje povezanosti, riječi međusobno sklapaju odnose koji se zasnivaju na linearnom karakteru jezika, što isključuje mogućnost da dvije riječi izgovorimo odjednom (...) Te kombinacije, kojima kao nosač služi protezanje u prostoru, mogu se nazvati sintagmama.« CLG 170, Saussure 2000:191.

⁷ CLG 145, Saussure 2000:168 i CLG 146, Saussure 2000:169.

Jedinica koja se dobiva razgraničavanjem ima dvojak karakter: s jedne je strane »komad glasnosti«⁸, a s druge »označitelj jednog određenog pojma«.⁹ Iz definicije jedinice kao glasovnog odsječka kojemu se može pridružiti označenik uočava se da metoda razgraničavanja nije nužno vezana za sintaksu – naime, potonji opis prilično podsjeća na određenje morfema. Međutim, Saussureova dvojba oko **konkretnih jedinica** nije povezana s jezičnom formom, već s odnosom, kako to on piše, »smisla i glasnosti«:

I tako, čim hoćemo konkretne jedinice izjednačiti s riječima, upadamo u dvojbu: ili, ne vidjeti odnos (a taj je odnos doista očit) koji povezuje *cheval* i *chevaux*, *mwa* i *mwaz*, i reći da su to različite riječi, – ili, umjesto konkretnim jedinicama, zadovoljiti se apstrakcijom koja povezuje različite likove iste riječi. Konkretnu jedinicu valja, dakle, tražiti drugdje, a ne u riječi.¹⁰

Saussure se dalje pita nije li rečenica ta **konkretna jedinica** koju dobivamo razgraničavanjem navodeći primjer da ljudi govore (komuniciraju) zahvaljujući rečenicama, a ne riječima. No, iz njegovih primjera vidimo da on razgraničuje riječi (odnosno skupine riječi), a ne rečenice.¹¹

Dakle, Saussurea zanimaju isključivo glasovni odsječci u linearnom karakteru jezika koji zadovoljavaju uvjet da predstavljaju znak – *sintagmatska jedinica mu je glasovni odsječak određen razgraničavanjem koji ima svoje značenje i vezu označenika i označitelja*¹², i koji je nedjeljiv.

Iz takva stava proizlaze i problemi.¹³ Saussure nije ni sam siguran i prilično se koleba pripada li na kraju sintagma govoru ili jeziku¹⁴, a uslijed čega počinje govoriti o **sintagmi govora** i **sintagmi jezika**.

U svemu tome osobito je zanimljiv odnos sintagme i sintakse. On potpuno razdvaja ta dva naziva – sintagma mu je sve ono što proizlazi iz sintagmatskih odnosa (tj. iz odnosa *in praesentia*): to su i riječi, skupine riječi, te složene jedinice svih dimenzija i vrsta (složenice, izvedenice, dijelovi rečenice i čitave rečenice)¹⁵. Sintagma dakle nije sintaktička jedinica,

⁸ CLG 146, Saussure 2000:168–9.

⁹ Vidi prethodnu bilješku.

¹⁰ CLG 148, Saussure 2000:170.

¹¹ CLG 147, Saussure 2000:169–170.

¹² Termin *označitelj* koji koriste hrvatski prevoditelji Saussurea bolje bi bilo nazvati *označiocem*.

¹³ Npr. problematično pitanje prijelaza govora u jezik i obrnuto, korištenje vrlo uopćenih termina slobode, izbora, itd., dvostrukost termina jezik i govor... – Više v. u Stojanov 2004:54–61.

¹⁴ CLG 172, Saussure 2000:194 i CLG 173, Saussure 2000:194.

¹⁵ CLG 172, Saussure 2000:192.

kao što je to u suvremenim hrvatskim gramatikama, već je ona *metodološka pokaznica* sintagmatskih odnosa i parasintaktički entitet.

»U jeziku se sve svodi na razlike, ali se isto tako svodi i na skupine«¹⁶, ističe Saussure želeći objasniti sintagmu uz pomoć onoga što naziva skupinom (franc. *groupe*). Terminološka razlika između skupine i sintagme ima za cilj pojasniti da su sintagme samo mogući rezultat odnosa jedinica u skupinama (i to onoga koordinativnog odnosa), odnosno da ne moraju uvijek jedinice u skupini rezultirati sintagmom.

Skupina se promatra kao rezultat sposobnosti asocijacije i koordinacije: skupinu riječi *contre*, *contraire* i *rencontrer* čini skupinom odnos tvorbe, dok *contre* i *marche* čine skupinu *contremarche* zahvaljujući odnosu koordinacije. U prvom slučaju govori o **jedinicama asocijacije ili skupinama u smislu obitelji**, a u drugom o **diskurzivnim jedinicama ili skupinama u smislu sintagma**.

Sintaksa »pripada u sintagmatski red, budući da ta [koordinativna, op. T.S.] udruživanja uvijek pretpostavljaju najmanje dvije jedinice raspoređene u prostoru«, iz čega dalje zaključuje: »[s]ve se sintagmatske pojave ne svrstavaju u sintaksu, ali sve sintaktičke pojave pripadaju sintagmatskomu redu.«¹⁷ To je i odgovor zašto Saussure ne govori o **sintaktičkoj sintagmi** – u sintagmatski odnos ulaze znakovi koji ne moraju nužno biti na razini riječi, već mogu biti i na razini *monema* ili *morfema*¹⁸ – podjela na tvorbeni, izvedeni, morfemski, rječnjačku (leksičku) ili drugu sintagmu nije od primarne važnosti budući da je središnja jedinica jezične djelatnosti znak.

Iz toga se zaključuje da je sintagma kod Saussurea prije oprjeka **dijatagmi** (u vlastitoj tvorbi: ono što proizlazi iz asocijativnih odnosa) nego oznaka za sintaktičku jedinicu.

Drugim riječima, u ovom se dijelu ističe da je Saussureu sintagma više proces koordinativne sposobnosti i kombinatornog potencijala nego što je jedinica prema nekim distinktivnim, determinirajućim, atomističkim ili sličnim obilježjima. Saussureova sintagmatika bitno je određena kao dinamička i konsekutivna (kao postupak, *energeia*), a ne kao statička i kauzalna (kao jedinica, *ergon*).

Iako je jasno da Saussureova sintagma i ona u hrvatskim gramatikama

¹⁶ CLG 177, Saussure 2000:198.

¹⁷ CLG 188, Saussure 2000:207–8.

¹⁸ Definicija morfema kao najmanje jedinice koja ima značenje izravno je proizišla iz strukturalističke škole. Tvorba i izvođenje su, dakle, sintagmatske operacije spajanja znakova.

nisu isto, činjenica je da su suvremene hrvatske gramatike izrazito strukturalističke i da dijele temeljnu metodološku sličnost – sintaktičke jedinice, pa tako i sintagma (ako se uopće govori o njima ili njihovim ekvivalentima), tvore se polazeći od znaka, tj. odnosa označenika i označitelja. Upravo zbog toga želi se novim nazivima (sin)tagmemima otvoriti novi metodološki obrazac hrvatskih gramatika s distinkcijom prema Saussureovu nazivu kao i strukturalističkoj metodologiji.

Naziv *sintagma* koji se može uočiti u svakodnevnu govoru označavajući bilo koji skup riječi, ovdje nije predmet interesa.

II. Učenje o sintagmi u hrvatskim gramatikama

U pregledu korištene su sljedeće gramatike hrvatskoga jezika: Maretić 1899, 1906, Florschütz 1916, 1940, Musulin 1937, Brabec–Hraste–Živković 1968, Težak–Babić 1992, 2000, Raguž 1997, Katičić 1991, Barić i dr. 1997 i Pranjković 2000.¹⁹

U dotičnim gramatikama proučavao se sintaktički dio, i to onaj koji se odnosi na sintaktičke (osnovne i izvedene) jedinice, a koje su upravo zbog svoje konsekvitivnosti nedovoljno formalne, eksplicitne i određene (na stranu s opaskom da je sintagma u suvremenim gramatikama koje eksploatiraju strukturalističke ideje bitno drugačija od one koju je Saussure postulirao).

Iz pregleda tih gramatika možemo zaključiti da se poznavanje sintagme kao gramatičke pojavnosti može podijeliti u četiri skupine, i to među ove²⁰:

- a) gramatike koje ih uopće ne poznaju (ili priznaju)²¹;
- b) gramatike koje sintagmu ili njezin ekvivalent samo spominju bez definiranja²²;
- c) gramatike koje sintagmu spominju i definiraju, ali bez daljnjeg opisa²³ i
- d) gramatike koje osim spominjanja i definiranja daju osnovni opis²⁴.

¹⁹ U međuvremenu, nakon izlaganja ovoga rada izašla je i Silić–Pranjkovićeva *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2005.), koja je zaslužila da se na nju posebno osvrnemo na kraju poglavlja.

²⁰ Za detaljnu raščlambu gramatika vidi u Stojanov 2004, drugi dio.

²¹ Maretić, Florschütz, Musulin, Težak–Babić, Raguž.

²² Katičić, Barić i dr.

²³ Brabec–Hraste–Živković.

²⁴ Pranjković.

Iz toga se može zaključiti mnogo općih činjenica.

Prvo, osobito uočljivo jest da glavne hrvatske gramatike uopće ne obrađuju sintaktičko područje spoja riječi te da je srednjoškolski udžbenik jedini koji daje neku spoznaju o toj problematici (čime posvema nadilazi *sveučilišne* ili *akademske* gramatike).

Drugo, da većina gramatika posredno ili neposredno prihvaća spornu konstataciju da se »riječi slažu u rečenice«, izostavljajući razinu sintakse skupine.

Treće, da većina gramatika posredno ili neposredno prihvaća dominantno strukturalističko gledanje na rečenicu kao rezultat koordinativnog udruživanja (a iz čega proizlazi tumačenje sintagme kao *niza* riječi, označilacâ, koji označuju neki označitelj).

Četvrto, da suvremene gramatike kao što su Težak–Babićeva i Raguževa ni jednom riječju ne spominju sintagmu ili njezine ekvivalente (čak ni posredno preko definicije sintakse).

Peto, da je sintagmatika u našim gramatikama nikako ili loše zastupljena, a što je dijametralno suprotno gramatikama susjednih jezika – bosanskoga (Minović 1987 i Jahić i dr. 2000) i srpskoga (Stevanović 1989 i Stanojčić–Popović 1992).

Šesto, da su hrvatske gramatike na području sintaktičkih jedinica izuzetno zastarjele u odnosu na novije metodološke pristupe i teorijske opise kakvi su primjerice opisani u gramatikama engleskoga jezika.²⁵

Sedmo, da su za računalnojezikoslovnu primjenu hrvatske gramatike

²⁵ Problematika, terminologija, metodologija i općenito teorijska spoznaja veza na za engleski jezik koja se obrađuje u njihovim magisterijima, doktoratima, te u gramatičkim priručnicima, gramatikama i u lingvističkim enciklopedijama čini se nevjerojatno udaljena poznavatelju hrvatskih gramatika. Više je nego jasno da se naša sintagmatika zaustavlja na strukturalističkoj razini, dok su joj generativistička ili pak funkcionalistička shvaćanja strana. To je šteta jer je sintagmatika u njihovu *pokroviteljstvu* već prošla tolik put da je izuzetan njezin teorijski razvoj. Sintaksa najopsežnije engleske gramatike *A Comprehensive Grammar of English Language* (R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik) i najrasprostranjenije sveučilišne gramatike *A University Grammar of English* (R. Quirk, S. Greenbaum) počiva upravo na sintagmatici, tj. sintaksi skupina.

Ilustrativan je sljedeći primjer: doktorska radnja T. A. Stowella *Origins of Phrase Structure* (1981) kod mentora N. Chomskog započinje s rečenicom: »At a descriptive level, it is a trivial observation that each speaker of a human language knows that words in sentences are organized into classes of hierarchically-defined phrases.« (Na deskriptivnoj razini, trivijalna je opservacija da svaki govornik ljudskog jezika zna da su riječi u rečenicama organizirane u razine hijerarhijski definiranih sintaktičkih skupina.) [preveo i istaknuo T.S.], str. 2.

na razini sintakse skupine potpuno neiskoristive i neprimjenjive.

Osmo, i ono najvažnije za predmet ovoga rada – da treba ozbiljno poraditi na ujednačavanju osnovnih sintaktičkih naziva kao što su minimalna sintaktička jedinica i izvedena sintaktička jedinica. Tako primjerice *akademska* gramatika Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje ima šarenilo naziva koji su međusobno neusklađeni i difuzni – *sintagma* se spominje na četiri mjesta, *skup riječi* na jednom, *skupina* na šest, *fraza* na jednom, a *izraz* znači svašta: riječ (u širem značenju), izričaj, sintagmu, morfem, riječ kao morfološku jedinicu, rečenicu, tvorbenu jedinicu, itd.

Ističu se četiri glavna razloga takvom neobičnom stanju stvari u hrvatskoj sintaktologiji i sintaktografiji:

- a. miješanje gramatičkih razina,
- b. miješanje plana govora i plana jezika,
- c. terminološka nedosljednost,
- d. nepriznavanje razlike između sintaktičke konstrukcije i funkcije.

Nejasnim uočavanjem najmanje sintaktičke jedinice, uz ostale spomenute razloge, ne može se prepoznati sintagma kao sastavni, elementarni i konstruktivni dio rečenice. Zato i sve naše gramatike govore o slaganju riječi u rečenice, a ne u skupine, čime je hrvatskim korisnicima unaprijed otežano razumijevanje *većine* lingvističkih teorija koje su se razvile nakon sredine prošlog stoljeća gdje je sintaksa skupine izuzetno razvijana.²⁶

Odnos niza i skupa dobro je formalno razriješio Noam Chomsky u svojem prvom proslavljenom radu *Sintaktičke strukture* iz 1957. (prerada njegova doktorata), kada je govorio o nedovoljnosti generativnog mehanizma koji nudi gramatika završnog stanja (eng. *finite-state grammar*)²⁷ nepodijeljeno zagovarajući gramatiku sintaktičkih struktura (eng. *phrase structure grammar*), a preko koje je došao do važnih spoznaja o transformacijskoj gramatici.

I Ivo Pranjković govori o odnosima jedinica u *nizu* u sosirovskom

²⁶ Sintaksa sintagme stoji u osnovi američkog strukturalizma, svih generativnih transformacijskih i netransformacijskih teorija, formalnih derivacijskih (a katkada i stohastičkih) gramatika, kognitivne i funkcionalne lingvistike, te raznoraznih dependencijalnih gramatika.

²⁷ Riječ je o pristupu rečenici slijeva nadesno gdje se riječi ne promatraju u odnosima već u potpunosti određuju linearnim nizom (v. poglavlje *An Elementary Linguistic Theory* u Chomsky 1957:18–26).

shvaćanju sintagmatskih ili horizontalnih odnosa unutar strukturalističkog konteksta odabira (selekcije) i razmještaja (kombinacije). I sam kaže u zaključku (2000:4) da se takvi sintagmatski odnosi tiču kvantitativnog, linearnog ustrojavanja (slaganja) dviju ili više jedinica.

Imajući u vidu polazišne točke hrvatskih sintaksi, ne čudi što one griješe kada kažu npr. da je »rečenica (...) u sintaksi glavna i najveća jezična jedinica.«²⁸ Metodološki je netočno govoriti o rečenici kao glavnoj jedinici sintakse budući da ne postoji samo jedna sintaksa već više različitih sintaksi, svaka u svojoj razini opisa. Drugim riječima, rečenica nije glavna jedinica sintakse skupine i sintakse surečenice (klauze), a pitanje je uopće i za sintaksu diskursa (teksta). Sasvim je sigurno da je ispravno reći da je rečenica glavna (jezična) jedinica sintakse rečenice.

Za zaključak, može se reći: čini se da su dva glavna uzroka zanemariivanja sintakse skupine u hrvatskim gramatikama: (i) sociolingvistički kontekst hrvatskoga jezikoslovlja u 20. stoljeću, i (ii) metodološki okvir strukturalističke sintagmatike ženevske škole.

Valja spomenuti zanimljivi rad Diane Stolac nastao u okviru znanstvenoga projekta MZOŠ-a *Povijest hrvatske sintakse* – »Sintaksa u hrvatskim gramatikama u 20. stoljeću«: ona sintaktološki i sintaktografski detaljno analizira razvoj hrvatskih sintaksi, ali pritom ne ističe njihovu zajedničku crtu nepostojanja sintakse skupine (osim konstatiranja da je »odraz [novijih sintaktičkih teorija, op. T.S.] u hrvatskim gramatikama vidljiv tek s vremenskom odgodom, najčešće od nekoliko desetljeća [strukturalizam i transformacijska gramatika], dok neke nisu ostavile tragova u gramatikama [npr. teorija valentnosti]«).

Nakon što je ovaj rad već bio izložen na znanstvenome skupu, izišla je *Gramatika hrvatskoga jezika*, autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića (Zagreb, 2005.), u kojoj se vidi svojevrstan pomak što se tiče sintakse skupine i njezine zastupljenosti u gramatici. O toj gramatici i osvrtu na nju bit će riječ na nekom drugom mjestu. Valja samo zaključiti da su autori prihvatili nazive *tagmem* i *sintagmem*, iako je i dalje veći dio sintakse skupine ostao neobrađen.

²⁸ Barić i dr. 1997:391.

III. Metodološki okvir sintakse skupine i jedinica (sin)tagmem

U nastavku govorit će se o prijedlozima naziva jedinica i metodologije sintakse skupine.

Postavljamo četiri sintaktičke jedinice:

- a. minimalna sintaktička jedinica;
- b. primitivna sintaktička jedinica;
- c. osnovna sintaktička jedinica;
- d. izvedena sintaktička jedinica.

Ako sintaksu vrlo apstraktno definiram kao disciplinu koju zanimaju odnosi među jezičnim entitetima²⁹, onda sintaktičku jedinicu možemo objasniti služeći se već poznatim nazivima iz prirodnih znanosti: minimalna je jedinica ona koja se ne može dalje dijeliti na vlastite jedinice. U sintaksi to je – relacija.

Primitivna jedinica jest ona čija se struktura ili odnos ne može opisati nazivima drugih jedinica dotične metodologije. U sintaksi to je – sintaktička kategorija.

Osnovna jedinica u sintaksi jest svaka ona jedinica koja sadrži sintaktičku kategoriju.

Izvedena jedinica u sintaksi jest svaka ona čije su osnovne jedinice u međusobnoj relaciji.

Posve je proizvoljno kako ćemo osnovnu i izvedenu jedinicu nazivati. Prijedlog koji se nudi jest *tagmem* za osnovnu i *sintagmem* za izvedenu jedinicu.³⁰

Prema tome može se dosljedno konstatirati da se i sintaktičke prazni-

²⁹ Tako govoreći možemo ustvrditi da postoji i nešto što bi se zvalo sintaksa morfema i sintaksa morfologije, tj. proučavanje odnosa među morfemima.

³⁰ Tagmem kao termin prvi put spominje Bloomfield, što je kod njega »najmanja jedinica gramatičkog oblika koja ima značenje«. Pike je poslije razvio tagmemiku s jedinicama tagmemom i sintagmemom. Tagmem je kod njega istovremeno (na tzv. emskoj razini) sintaktička funkcija i sintaktička konstrukcija (*slot* i *filler*), odnosno minimalna jedinica biheviora u distribucijskom modu. Sintagmemi su hiper-morfemski strukturno promatrani jedinstveni emski nizovi tagmema.

U hrvatskom jezikoslovlju koriste se u ograničenu opsegu Pranjković 1993, gdje u proslavu ističe da je takva terminologija »za internu uporabu« (navodnici I.P.) te da se »ne pretendira (...) na to da bude šire prihvaćena«. Objašnjava da je podjela sintaktičkih razina na sintaksu riječi ('tagmemika'), sintaksu spojeva riječi ('sintagmemika'), sintaksu rečenica ('kontagmemika') i sintaksu teksta ('supratagmemika') »do danas posve otvoreno [pitanje, op. T.S.]«.

ne ili sintaktičke jedinice bez govorna ostvaraja (fonetske forme ili PF u Minimalizmu) koje utječu na neki način na druge, ostvarene sintaktičke jedinice, mogu nazvati tagmemima.

Minimalna jedinica	ona koja se dalje ne može dijeliti na vlastite jedinice	relacija
Primitivna jedinica	ona čija se struktura ili odnos ne može opisati terminima drugih jedinica dotične metodologije	sintaktička kategorija
Osnovna jedinica	svaka ona koja sadrži sintaktičku kategoriju	tagmem
Izvedena jedinica	svaka ona čije su osnovne jedinice u međusobnoj relaciji	sintagmem

Što su sve sintaktičke kategorije (osim primjerice kategorije upravljanja i slaganja), i u kojim sve odnosima osnovne jedinice mogu biti u hrvatskome jeziku treba metodološki istražiti i dokazati.

Zaključak

Saussure sintagmu definira iz sintagmatskih odnosa. Sintagmatski odnosi mogu biti i u jeziku i u govoru, odnosno sintagmatski odnosi postoje i u kolektivu i kod individue. Sintagmatski odnos predstavlja kombinatorni potencijal jedinica. Sintagmatski odnos na planu jezika predstavlja (kolektivni) jezik što ga pojedinac pasivno preuzima od društva. Sintagmatski odnos na planu govora predstavlja (individualni) govor koji pojedincu služi za izražavanje vlastitih misli.

Tako bi se sintagma Ženevske škole mogla jednostavno definirati kao *niz (slijed) riječi koje razmještajem (kombinacijom) stvaraju sintagmatske odnose*.

Sosirovsko učenje prije bi se moglo nazvati metodološkim u kontekstu lingvističkog doprinosa epistemologiji znanosti 20. stoljeća, nego u kontekstu opisa sintakse u suvremenim gramatikama. Tvrdnja jest da definicija sintagme koju nudi strukturalističko učenje, čemu se metodološki priklanjaju hrvatske gramatike, a koje počiva na znaku, nije ono koje može zadovoljiti suvremene sintaktičke opise.

Jedan od posrednih dokaza utjecaja Saussureova učenja na hrvatske sintaktičare jest i neprihvatanje prijedložne skupine (npr. *u kući*) kao sintagme; tvrdi se naime da sintagma mora obuhvaćati barem dvije

punoznačne riječi (npr. *biti kod kuće*), čime se ističe kategorija značenja i pojmovitosti.

Izabire se naziv *sintagmem* nasuprot nazivu *sintagma* iz razloga što naziv *sintagma* već ima rezervirano i prepoznatljivo terminološko polje, koje se veže za strukturalističko učenje. Tako pridjev *sintagmatski* više stoji u oprjeci prema *paradigmatski*, a manje upućuje na pridjevnost *sintagme* kao vrste riječi što se izbjegava uporabom naziva *sintagmemski*. Drugim riječima, naziv *sintagma* proizišao iz *sintagmatskih odnosa* Ženevske škole samo je *bliskoznačnica*, ali nikako ne i *istoznačnica* s onom sintagmom koja se tiče sintakse sintaktičkih skupina.

Sintaksa skupine ne obrađuje se u hrvatskim gramatikama. Iako su napisana dva doktorata hrvatskih jezikoslovaca (R. Simeon i R.F. Mikuš) o dotičnoj problematici koje su napravile korak naprijed (osobito Simeon), neobično je kako se i pored njihova učenja hrvatske gramatike i dalje ne osvrću na sintaksu skupine.

Osobito je indikativno da je obrada sintakse skupine nikako ili loše opisana u odnosu na druge srednjojužnoslavenske jezike, i to na dvije bosanske i dvije srpske gramatike.³¹ U samo jednoj gramatici bosanskoga ili srpskoga jezika više se govori o sintagmatici nego u svim hrvatskim gramatikama zajedno.

Iz autorove perspektive, za razvijanje sintaktičke znanosti od velike je važnosti tendencija k formalizaciji i egzaktnim mjerilima. Određivanje jedinica preduvjet je za lingvističku interdisciplinarnost.

Metodološki se uspostavljaju četiri vrste sintaktičkih jedinica: minimalna, primitivna, osnovna i izvedena sa svojim definicijama, te se povezuju sa sintaktičkim entitetima relacije, sintaktičke kategorije, tagme i sintagmema.

³¹ Evidentno je da je učenje srpskog jezikoslovca Aleksandra Belića ostavilo duboka traga na suvremene srpske gramatike.

Literatura

- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavišić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković. 1968. *Gramatika hrvatsko-srpskoga jezika*. VIII. neizmijenjeno izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Chomsky, Noam. 1957. *Syntactic Structures*. The Hague : Mouton.
- CLG = Saussure 1972.
- Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preporandije i više pučke škole*. Treće izdanje, Zagreb.
- Florschütz, Josip. 1940. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*. Četvrto izdanje. Zagreb.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić. 2000. *Gramatika bosansko-srpskoga jezika*. Zenica.
- Katičić, Radoslav. 1991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, nacrt za gramatiku*. Drugo, ponovljeno izdanje. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Maretić, Tomo. 1906. *Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole*. Treće popravljeno izdanje, Zagreb.
- Mikuš, Radivoje Franciscus. 1956. *Principi sintagmatike. Rasprava o sintagmatsko-strukturalnom jedinstvu čovječjeg govora*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Minović, Milivoje. 1987. *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole (rečenica, padeži, glagolski oblici)*. Sarajevo.
- Musulin, Stjepan. 1937. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika za drugi razred srednjih i njima sličnih škola*. Četvrto izdanje. Zagreb.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. 1972. *A Grammar of Contemporary English*. London : Longman.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London : Longman.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum. 1989. *A University Grammar of English*. Longman Group Limited London, Twenty Second impression (first published 1973.).
- Pranjeković, Ivo. 2000. *Hrvatski jezik 3, udžbenik za 3. razred gimnazije (Sintaksa)*. Zagreb : Školska knjiga.
- Pranjeković, Ivo 1993. *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, Dragutin 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada.

- Saussure, Ferdinand de. 1972. *Cours de linguistique générale*. Publié par Charles Bally et Albert Séchehayé, avec la collaboration de Albert Riedlinger, édition critique préparée par Tullio de Mauro suivie d'une postface de Louis-Jean Calvet. Paris : Payot. (Bibliothèque scientifique)
- Saussure, Ferdinand de. 2000. *Tečaj opće lingvistike*. Uvod i komentar Tullio de Mauro. Prijevod s francuskoga i talijanskoga Vojmir Vinja. Predgovor hrvatskomu izdanju August Kovačec. Zagreb : ArTresor naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 578 str. (Jezikoslovni temelji, 3)
- Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika : za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb : Školska knjiga. 422 str.
- Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović. 1992. *Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*. Drugo, prerađeno izdanje. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstava; Novi Sad : Zavod za izdavanje udžbenika.
- Stevanović, Mihailo. 1989. *Savremeni srpskohrvatski jezik, gramatički sistemi i književnojezička norma, II Sintaksa*. Četvrto izdanje. Beograd : Naučna knjiga.
- Stojanov, Tomislav. 2004. *Sintagmatske strukture u hrvatskome jeziku*. Neobjavljena magistarska radnja na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.
- Stolac, Diana. 2005. Sintaksa u hrvatskim gramatikama u 20. stoljeću. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31, 249–276.
- Stowell, Tim 1981. *Origins of phrase structure*. Doktorska radnja, MIT.
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić. 1992, 2000. *Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje [1992], 12. prerađeno i dopunjeno izdanje [2000]. Zagreb : Školska knjiga.

De Saussure's syntagmatics and the phrase-structure syntax terminology issue

Summary

The paper considers syntagmatics and the relationship between a syntagm and a phrase-structure syntax in the teachings of Ferdinand de Saussure, whose structuralistic methodology had a great impact on the syntactic chapters in Croatian grammars. Due to its methodological imperfections and inadequacies, the study of syntagm/phrase-structure syntax as derived from de Saussure's structuralism is not the methodology contemporary Croatian grammars should rely on. The paper was motivated by dissatisfaction with the insufficient representation of the phrase-structure syntax as a syntactic discipline and a lack of its integral treatment in Croatian grammars. Since *syntagm* is not an appropriate term for the syntactic phrase-structure unit, and the alternative terms (e.g. *phrase*, *expression*, *set*, *group* [*fraza*, *izraz*, *skup*, *grupa* in Croatian]) are not precise and explicit enough, the paper proposes a fundamental division of syntactic units and the terms *tagmeme*/*syntagmeme* for the basic and derived forms.

The first part provides a conclusion that de Saussure defines the syntagm through syntagmatic relationships, and that in turn they result from linear delimitation. Defined in such a way, the syntagm is not a syntactic unit, but a sequence (string) which can also represent some other units of different grammatical levels.

The second part gives an outline of Croatian grammars and syntaxes according to their familiarity with phrase-structure syntax. It also provides four reasons and eight general conclusions about the methodology used in Croatian grammars.

The last section considers the relationship between the methodology and the theory through a grammatological aspect. It offers a relationship grid that covers minimal, primitive, basic and derived syntactic units with regard to syntactic entities of relation, syntactic categories, and the proposed terms of *tagmeme* and *syntagmeme*.

Ključne riječi: *syntagma*, *sintagmatika*, *tagmem*, *sintagmem*, *hrvatska gramatika*, *Saussure*, *strukturalizam*, *sintaktička jedinica*, *sintaksa skupine*, *terminologija*

Keywords: *syntagma*, *syntagmatics*, *tagmeme*, *syntagmeme*, *Croatian language grammar*, *Saussure*, *structuralism*, *syntactic unit*, *phrase-structure syntax*, *terminology*